

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת לך לך תשע"ח

חסד לאברהם

מה בין אברהם לנח?

"תִּתֵּן אֶמֶת לְעַקֵּב, חֶסֶד לְאַבְרָהָם" (מיכה ז, כ). מידת החסד מיוחסת אל אברהם אבינו. חז"ל אף אמרו, "אמרה מידת החסד: כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, עמ' פו). כלומר, חסדיו של אברהם אבינו בעולם כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך במידת החסד של הקב"ה. אברהם הוא הביטוי הגשמי של מידת החסד האלקית בעולם.

וצריך להבין: למה דוק אברהם הוא המייצג את מידת החסד? והרי נח עשה לכאורה יותר חסד מאברהם אבינו. נח עשה חסד לכל הברואים. ישב שנים עשר חודש בתובה עם כל בעלי החיים, וכפי שחז"ל מתארים, שנה שלמה לא ראו נח ובניו שינה בעיניהם! (תנחומא פר' נח אות ט') שמונה מלצרים בלבד (נח, שלושת בניו, וארבע נשותיהם) משרתים אלפי בעלי חיים, שכל אחד מהם זקוק למזון אחר, בזמן אחר. זה אוכל בשרי, זה אוכל חלבי, וזה אוכל פְּרָנָה; זה אוכל פֶּפֶקֶר, זה אוכל בצהרים, וזה בערב, זה לפני תיקון חצות, וזה לפני ותיקון. כל שעות היום והלילה אין להם מנוחה. אז לכאורה נח עשה יותר חסד מאברהם אבינו, ובכל זאת מידת החסד מתייחסת יותר אל אברהם. למה ומדוע?

התשובה היא, שנח עשה חסד גשמי, נתן לחיות אוכל, אבל לא היו שם בני אדם שאפשר לעשות איתם חסד רוחני. לעומת זאת, אברהם עשה חסד רוחני עם בני אדם, להביא אותם לחיי העוה"ב. כמובן, הוא עושה חסד רב גם במושגים של עוה"ז, אבל עיקר החסד הגדול של אברהם אבינו הוא להביא את הבריות לעוה"ב, לזכות אותם לחיי עולם, שלא יהיו כופרים בה' אלא מאמינים בה'. חלק מהם אף התגיירו, אבל גם אלה שלא התגיירו לפחות יהיו עובדי ה', לא עובדי עבודה זרה. הרי שהחסד של אברהם אבינו יותר איכותי מהחסד של נח.

לכאורה זה הפשט במה שרש"י מביא מחז"ל על הפסוק "נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרֹתָיו" (בראשית ו, ט), "יש מרבותינו דורשים אותו לשבת, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם" (רש"י שם). לכאורה מחלוקת יש כאן. אך כבר הזכרנו כמה פעמים את דברי מורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל, ש"בעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו מחלוקת במובנה הרגיל, אלא בחינות שונות באותו ענין (שם ח"ב עמ' 173).

(173), ואלה ואלה דברי אלקים חיים¹. וכך גם כאן. אין צורך לומר שחז"ל נחלקו בהערכת אישיותו של נח, אלא ניתן לומר ששתי הדעות אמת: אם נח היה נשאר בדורו של אברהם כפי שהוא היה בדור המבול - הוא אכן לא היה נחשב אז לכולם. אבל האמת היא, שאילו היה נח בדורו של אברהם, הוא לא היה נשאר כמו שהיה בדור המבול. אם בדורו שלו, כשכל העולם היו רשעים, היה נח צדיק תמים, כל שכן שאם היה בדורו של אברהם אבינו, היה צדיק עוד יותר, שכן הצדיקים משפיעים זה על זה, וכשיש בדור צדיק גדול כמו אברהם אבינו, גם נח היה מגיע למדרגה רוחנית גבוהה, עוד יותר ממה שהגיע בדור של רשעים. בדור המבול הוא לא היה יכול ללמד תורה, רק לתת אוכל לבעלי חיים. בדורו של אברהם היה עושה יותר מזה. ממילא, בדורו של אברהם הוא היה נחשב יותר ממה שהיה נחשב בדור המבול.

נסיונות אברהם במידת החסד

אבל אברהם לא רק שלם במידת החסד, אלא כל מהותו חסד. לא לקחת לעצמו כלום, לא לרצות לעצמו שום דבר, אלא רק בשביל לתת לאחרים. גם כשהוא צריך לתת את הבן שלו, הוא לא מרגיש שהוא נותן בן שלו. ה' נתן לי בן, עכשיו ה' רוצה את הבן הזה. הוא לא מרגיש את עצמו כנותן. הוא "עֶפֶר וְאֶפֶר" (בראשית יח, כז). מה פירוש עפר ואפר? כמו שעפר הוא המפרנס הגדול של הבריא, מצמיח את כל הצמחים, פרי האדמה, פרי העץ, הכל צומח מן העפר, והעפר לא מרגיש כלום ולא מתגאה, כך אברהם אבינו לא מרגיש שהוא נותן. הוא עפר ואפר.

לפעמים יש נדיב שבאמת נותן הרבה, אבל יש לו סיפוק על זה ש"אני נתתי". אברהם אבינו, גם את הסיפוק הזה לא מרגיש. לא מרגיש "אני נתתי", אלא נותן בלי שום "פרגון" לעצמו. לכן הוא עמוד החסד בעולם.

והנה, ידועים דברי הגר"א ז"ל, "שאין השלימות [בעבודת ה'] ניכרת באדם, אלא כשיש לו ב' מידות הפוכות... [והוא עובד את ה' בשתייהן]... לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו. אבל כשיש לו ב' מידות הפוכות, כגון רחמניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר).

מסיבה זו מנסה הקב"ה את אברהם אבינו - עמוד החסד - בכמה נסיונות שהם ההפך הגמור למידת החסד. תחילה הוא מנסה אותו במלחמת המלכים². בנסיון זה³ אברהם

האש, הוא לא חוזר בו, ולא מעניין אותו מה תהיינה התוצאות. לא כמו הרן, שאמר בלבו: אם אברם נוצח, אני משלו. ואם נמרוד נוצח, אני משלו. וכשניצל אברם אמרו לו להרן: משל מי אתה, אמר להם: משל אברם אני. השליכוהו לכבשן האש ונשרף (רש"י בראשית יא, כח). חשב שיעשה לו נס כמו לאברהם, ולא נעשה לו נס. אבל אברהם לא עשה חשבונות אולי ינצל. אברהם, אם האמת שלו אומרת שאסור לעבוד עבודה זרה, הוא מוכן גם להשרף, בלי לסמוך על שום הצלה שאולי תבוא.

מתי מסכים אברהם לקבל מתנות?

יש שאלה ששואלים, מלך סדום מציע לאברהם "תן לי הַנְּפֶשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח לְךָ" (בראשית יד, כא), ואברהם מסרב ואומר "הֲרַמְתִּי יָדִי אֶל ה'... אִם מְחוּט וְעַד שָׂרוּף נֵעַל וְאִם אֶקַּח מִפֶּלֶא אֲשֶׁר לְךָ" (שם, כב-כג). המלבי"ם מסביר, שאברהם מסרב לקבל מתנות ממלך סדום כדי לא להכשל בהרגשה של "פחי וְעֵצָם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה"⁴ (את שלל המלחמה). אבל בפשטות נראה שאברהם לא רוצה לקחת מתנות ממלך סדום, כי אברהם הוא איש החסד, כל כולו חסד ונתינה לאחרים, ולכן הוא מתרחק מכל מעשה של נטילה לעצמו. אלא שבשני מקומות אחרים מוצאים, שאברהם כן מסכים לקבל מתנות. מפרעה מלך מצרים מקבל אברהם "צֹאן וּבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֶבְדִים וְשִׁפְחֹת וְאֲתֹנֹת וְגַמְלִים" (שם יב, טז), וכן מאבימלך מלך פלשתים מקבל אברהם "צֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִים וְשִׁפְחֹת" (שם כ, יד). למה מפרעה ומאבימלך מסכים אברהם לקבל מתנות, ומעפרון ומלך סדום הוא לא לוקח מתנות?

הפשט הפשוט הוא, שאצל פרעה ואבימלך, אברהם לא לוקח מתנות, אלא נותן. פרעה ואבימלך מכבדים את אברהם, ולכן הם אינם מרגישים שהם אלו שנותנים לאברהם מתנה, אלא דוקא אברהם הוא זה שנותן להם כבוד, בהסכמתו ליטול מהם את מתנתם. על כן נוטל מהם אברהם את מתנותיהם, כדי לכבדם.⁵

הרי מצינו בהלכה, שנתנית מתנה לאדם חשוב, נחשבת כאילו קבל גם הנותן הנאה, ולא רק נתן. הגמרא מביאה, שלמרות שבקדושי אשה צריך שהכסף ינתן מהאיש לאשה ולא להפך, ואם נתנה אשה לאיש מנה ואמרה לו 'היא לך מנה ואתקדש לך' אינה מקודשת, אבל אם היה המקבל אדם חשוב - הרי היא מקודשת, "דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה - גמרה ומקניא ליה נפשה" (קדושין ז, א). כלומר, במה שקיבל אותו אדם חשוב את מתנה של האשה, קבלה גם האשה הנאה וכבוד, שאדם חשוב כזה הסכים לקבל ממנה מתנה, וא"כ בהנאה זו שקבלה האשה מן האיש יכולה האשה להתקדש לו⁶ [אם יאמר לה שמקדש אותה בזה (עי' "אבני מילואים" סי' כ"ז ס"ק י"ט, מחלוקת הראשונים מהי לשון הקדושין הנצרכת כאן)]. הרי שלקייחה של אדם חשוב נחשבת כנתינה, לא כלקייחה.

כך גם בענייננו. אברהם בודק תמיד, כיצד מחשיב אותו

צריך לפעול נגד מידת החסד שלו, לצאת למלחמה ולהרוג אנשים במקום להעניק להם אכילה ושתייה לינה ולוויה כדרכו תמיד. אמנם אמרפל וחבריו הם רשעים גדולים, באו להלחם על ה' ועל משיחו, רצו להלחם נגד אברהם ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו), ואמרפל הרי הוא נמרוד, שכבר הפיל פעם אחת את אברהם לכבשן האש (עי' רש"י בראשית יד, א), ועכשיו הוא מנסה פעם נוספת לעקור את האמונה באלקי אברהם מהעולם, [לכן לקחו את לוט בשבי (בראשית שם, יד), כי חשבו שהוא אברהם, לפי שהיה דומה לו בקלסתר פניו (זוהר ח"א פו, ב)], וא"כ לכאורה אין כאן סתירה כל כך למידת החסד, להלחם ברשעים כאלה ולהשמידם, אבל אברהם אבינו לא אוהב להרוג גוים, אברהם אבינו אוהב לגייר גוים, ולכן המלחמה הזו היא נגד טבעו של אברהם אבינו. אבל כשזה הוא רצון ה', גם את זה הוא עושה. כשהוא רואה שצורך קידוש השם בעולם הוא להלחם נגד הרשעים ולהרגם, הוא עושה גם את זה.

אח"כ בא נסיון יותר גדול. שרה תובעת מאברהם, "גַּרְשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ" (בראשית כא, י), והקב"ה מאשר את הבקשה: "פֶּלֶא אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה שְׂמַע בְּקוֹלִי" (שם, יב). בעל החסד הגדול, שביתו פתוח לרְנוּחָה לכל אורח, מצטווה "לזרוק" מביתו את אשתו ואת בנו האהוב עליו כמו יצחק! (עי' רש"י שם כב, ב) זהו נסיון קשה מאד לאברהם. איך אפשר להתנהג באכזריות כזו? לזרוק אשה ובן מהבית?! ... אבל אם ה' מְצוּה, אברהם מתגבר על עצמו, ופועל בניגוד למידת החסד שלו. "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר, וַיִּקַּח לְחֵם וְחֶמֶת מֵיַם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר שָׂם עַל שִׁכְמָהּ וְאֶת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחֶהָ" (בראשית כא, יד).

כמובן, הנסיון הגדול מכולם הוא נסיון העקדה. אברהם אבינו, האוהב הגדול של כל באי עולם, ודאי אוהב גם את יצחק בנו, עליו התפלל כל השנים שְׁיִגְלֶד, ושרה גם היא כל כך ציפתה לְבֶן, והנה סוף סוף לעת זקנתו נתן לו ה' בן, ולא סתם בן כמו ישמעאל, שהיה פרא אדם, אלא בן שהולך בדרכי ה'. בן צדיק. אז בשלמא את ישמעאל השכל מחייב לזרוק מהבית, שהרי הוא פרא אדם. עם כל אי הנעימות, בכל זאת, כך מחייב השכל לעשות. אבל יצחק?! יצחק לא חטא בכלום! יצחק הוא צדיק גמור! הולך בדרך ה', שומע בקול אביו, שומע בקול אמו, למה לשחוט אותו??... - כאן המלחמה של אברהם עם מידת החסד שלו היא כבר קשה ביותר! מידת החסד שבו מתנגדת בכל עֲצֻמָּתָה למעשה הזה, לשחוט את יצחק, בנו הצדיק. אבל אם כך ה' צוה - אברהם הולך לקיים את הציווי. הוא מוכיח שהוא עובד את ה', גם כשדבר ה' הפוך לגמרי למידת החסד, שהיא כל כך יסודית אצלו.

כי לאברהם אין שום עצמיות ושום שאיפות עצמיות. כל מהותו, לעשות רצון אביו שבשמים. כבר בתחילת דרכו, עוד לפני שה' נתגלה אליו ודיבר אליו, הוא מבין מעצמו שלא נכון לעבוד עבודה זרה, ואם ההבנה הזו הוא הולך עד הסוף ושובר את הצלמים. אם משליכים אותו בגלל זה לכבשן

למה רצה ה' לגלות לאברהם מה עומד לקרות בסדום. הוא רוצה להראות לאברהם את התוצאה מן הטעות שעשה. החזרת את האנשים למלך סדום - ראה מה גרמת. גרמת שאצטרך להמית אותם במיתה משונה. אם היית לוקח אותם לשיבה שלך, הם היו צדיקים, או לפחות לא היו רשעים כאלה, ולא היו מתים. אבל עכשיו - צריך להמיתם.

אולי זו הסיבה לכך שאברהם מתאמץ כל כך להתפלל עבורם. אולי יש חמישים צדיקים, אולי יש פחות, מנסה בכל דרך למנוע את הגזירה. הוא לא מצליח בזה, אבל יש כאן שיעור "מוסר" לאברהם אבינו, על כך שהחזיר את האנשים למלך סדום. כך על כל פנים לפי הדעה בגמרא, שלא נהג נכון כשהחזיר את הנפש למלך סדום. צריך להודיע לו על תוצאות המעשה שעשה, "למען אשר יצנה את בניו ואת ביתו אחריו" (שם, יט), שלא יעשו כך פעם נוספת, לותר על קירוב רחוקים לאמונה, אלא ילמדו אותם דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, כדי שלא יאבדו בזה ובבא⁹. אולי מותר לפרש כך את דברי ה' ("המכסה אני מאברהם אשר אני עשה"?)¹⁰, למרות שרש"י לא פירש כך.

יש גם דעה אחרת בחז"ל, למה נגזרה גלות מצרים על ישראל. לפי דעה אחרת, גלות מצרים נגזרה על ישראל בגלל שאברהם שאל את ה' "במה אדע כי איך שנה". ולפי דעה אחרת, הגזרה נגזרה מפני שאברהם גייס בחורי ישיבה למלחמה עם אמרפל וחבריו (נדרים שם). לא היה צריך לגייס בחורי ישיבה למלחמה עם אמרפל. אמנם המלחמה באמרפל היא קידוש השם, אבל יותר קידוש השם לשבת וללמוד תורה. לא צריך לגייס בחורי ישיבה אפילו בשביל מלחמה כזו. אם לא יגייס אותם, איך ינצח במלחמה? - זו אינה שאלה גדולה. הרי גם אם כן יגייס אותם, עדין לא ברור איך מנצחים צבא של מאות אלפי חיילים כפי שהיה לאמרפל (עי' סנה' צה, ב). איך באמת ניצח אברהם צבא גדול כזה? מספרת הגמרא, שהיו זורקים לעבר צבאו של אמרפל עפר וקש, והעפר והקש היו הופכים לחרבות וחיצים, וכך נצחו במלחמה. אם כך, כבר לא משנה אם יגייסו עוד כמה בחורי ישיבה או לא. אפשר לנצח גם בלעדיהם. ואם כך, מוטב שישבו וילמדו...

על כל פנים, על מידת החסד של אברהם, אין ספק שאברהם הוא רק נותן ולא לוקח, הוא כעפר ואפר, עפר נותן לכלם ולא מרגיש שהוא נותן, וגם אברהם לא מרגיש שהוא נותן, הוא כולו משועבד לה', בלי שום עצמיות. זו הזכות הגדולה של אברהם אבינו שאנו חיים מכוחו, ומכך יצחק ויעקב. זו הזכות שעומדת לנו לדורי דורות.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

נותן המתנה. אצל אבימלך מלך פלשתים ופרעה מלך מצרים מרגיש אברהם שהוא נחשב אצלם לאיש חשוב, לכן הוא מוכן לקבל את מתנתם, כדי לעשות עמם חסד ולכבדם (כדרכו של אברהם תמיד, לעשות חסד עם כל אדם). לעומת זה, מלך סדום לא מחשיב את אברהם יותר מדי. חז"ל אומרים (ב"ר מג, ה), "ויצא מלך סדום לקראתו - התחיל לקשקש לו בזנבו. אמר לו: מה אתה ירדת לכבשן האש ונצלת, אף אני ירדתי לחמר ונצלתי" בנס [כפי שמביא רש"י (בראשית יד, ט)]. כלומר, גם אני צדיק כמוך, ואין ביני ובינך ולא כלום'. אחר כך הראו לו מהשמים איזה מין צדיק הוא, אבל כרגע הוא חושב שהוא צדיק כמו אברהם. ממילא, אם יקח ממנו אברהם את המתנות שרצה לתת לו, לא יהיה אברהם "נותן" אלא "לוקח". מלך סדום לא ירגיש שהוא זה שקבל כבוד מאברהם, אלא להפך, אברהם קבל ממני. "אני העשיתי את אברהם" (שם, כג). לכן לא הסכים אברהם לקבל ממנו מחוט ועד שרוך נעל. כי אברהם מוכן רק להיות נותן, ולא נוטל⁷.

חשבון מוטעה של אברהם אבינו בהחזרת הנפש למלך סדום

והנה, עם כל המעלה של אברהם אבינו וקידוש השם שעשה במה שלא לקח כלום ממלך סדום, בכל זאת חז"ל השיגו ברוח קדשם, שהיתה לקב"ה טענה על אברהם אבינו בפרשה זו. מלך סדום מבקש ממנו "תן לי הנפש והרכש קח לך", ואברהם מסרב ואומר "אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מפל אשר לך". הוא לא רוצה לקחת שום דבר מהשלל, וזה בסדר גמור. אבל מה עם הנפשות? מלך סדום הרי אמר גם "תן לי הנפש", ועל זה אברהם לא מתוכח כלל! בזה הוא מסכים עם מלך סדום, שהנפשות שייכות לו. מוסרים לנו חז"ל, שאחת הסיבות לגזירת גלות מצרים היתה בגלל זה, בגלל שאברהם החזיר למלך סדום את הנפשות שהציל במלחמה (נדרים לב, א). אמנם מלך סדום ביקש זאת מאברהם, אבל אברהם לא היה צריך להסכים, שהרי עוד לפני המלחמה נאמר כבר ש"אנשי סדום רעים וחסאיים לה' מאד" (בראשית יג, יג), ואברהם ידע מזה. אם כך, היה צריך לקחת את הנפשות שהציל במלחמה לשיבה שלו וללמד אותם להיות בעלי חסד, ולא לשלוח אותם ל"ישיבה" של ברע מלך סדום, ששם לומדים את ההפך הגמור.

אולי זו הסיבה לכך, שלפני שה' הופך את סדום, הוא אומר: "המכסה אני מאברהם אשר אני עשה"?! (שם יח, יז) אמנם רש"י מסביר "שלא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו⁸ ש לו הן" (רש"י שם), וא"כ לא מן הראוי להפכן בלי לומר לו דבר, וכן הרי "קראתי אותו אברהם - אב המון גוים - ואיך אשמיד את הבנים ולא אודיע לאב, שהוא אוהבי" (רש"י שם) אבל שבעים פנים לתורה, וא"כ אולי מותר לומר טעם נוסף

1. ועוד אמרו בדרך צחות, שכאשר הגמרא אומרת (בעניני אגדה) שדעתו של זה "פליגא" על דעתו של זה, כוונתה לומר, ש"פליגא" מן האמת נמצאת בדברי זה, ו"פליגא" בדברי זה. נוכח "מחלוקת" הוא לשון "חִלְקָה"; היינו, שכל צד מצדדי המחלוקת מייצג רק חלק מן האמת השלמה. ועי' קדושין (ג, א) דלשון "פלוגתא" מתפרש במובן של חילוק דרכים שונות באותו דבר, ולא בלשון "מחלוקת". ממילא, כדי לקבל את האמת במלואה - יש לצרף את שתי הדעות יחד.
2. ודוגמא מפורשת לזה מצינו בזוהר חדש (קז, א): "... בגין דחב אדם (הראשון) בשבע מינין, דאינון: חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון וית שמן ודבש, ובגין דא הוה אמרי רבנן דמתני' (ברכות מ, א), אילן שאכל אדם הראשון חטה היה, ואחרנין אמרינן גפן הוה, ואחרנין אמרינן תאנה היתה, ולא הוה חולקין במילולייהו, דכולא קשוט... אילן חד מסטרא חד, ומסטרא אחרא מתפרשן לז' מינין, כגון לולב דאיהו אגודא חדא לתתא, ולעילא מתפרשן מינין כל חד לחולקיה". וכעין זה כתב ב"בן איש חי" (שנה שניה, ריש פר' בראשית), ע"ש.
3. ועוד קודם לזה נתנסה בניסיון של "לך לך מארץך וממולדתיך ומבית אביך", שהיה צריך להניח את אביו הזקן וללכת, שזה היפך הדבר המתבקש על פי מידת החסד, שיכבד את אביו וישאר עמו ויטפל בו בעת זקנתו (עי' רש"י בראשית יא, לב).
4. עי' רש"י רמב"ם ורבינו יונה על המשנה (אבות פ"ה מ"ג), שמלחמת המלכים היתה אחד מעשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו. המלכיים אומר: "הרימתי ידך אל ה'... אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מכל אשר לך, ואל תאמר אני העשיתי את אברהם". על מי נאמר כאן "ולא תאמר"? בפשטות הכונה היא למלך סדום, שהוא לא יאמר כן. אבל המלכיים מפרש שהכונה איננה למלך סדום, אלא לידו של אברהם, אותה יד שהזכרה בתחילת הדברים - "הרימתי ידך אל ה' אל עליון". אם אברהם יקח מן השלל, עלולה היד לומר, "אני העשיתי את אברהם"... כלומר, אברהם חשש, שאם יקח מן השלל, הוא להכשל בהרגשה של "פחי ועצם ידך עשה לי את החיל הזה". לכן הוא לא לוקח שום דבר ממלך סדום, כדי לא להכשל.
5. וגם סופן של מתנות אלו מוכיח על תחילתן, שלא נטלן אברהם כדי להנות מהן, שהרי מסרן לאחרים, וכפי שמביא רש"י על הפסוק: "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת" (בראשית כה, ו) - "פירשו רבותינו: שם טומאה מסר להם. דבר אחר, מה שניתן לו על אודות שרה, ושאר מתנות שנתנו לו, הכול נתן להם, שלא רצה ליהנות מהם".
6. חשבת פעם, שלכאורה אדם חשוב יוכל לקדש אשה "בהנאת הכבוד שיהיה לך במה שתהיי אשתי", שכן כבוד גדול הוא לאשה להיות אשתו של אדם חשוב. אבל למעשה לא נראה שהאישות עצמה יכולה לשמש ככסף קידושין, אלא צריך לתת לאשה דבר נוסף חוץ ממנה.
7. וכך באר גם הנצי"ב ב"העמק דבר" (בראשית יד, כג).
8. סדום, עמורה, אדמה, צבאים וצוער. [התכנית היתה להפוך את כל חמשת הערים הללו, אלא שלבסוף נהפכו רק ארבע מהן (רש"י בראשית יט, כה), וצוער ניצלה בזכותו של לוט (עי' רש"י שם, כ-כא). ובמדרש מובא, שאמנם צוער לא נהפכה, אבל לאחר שעזב לוט את צוער וישב בהר (שם, ל), נבלעו יושביה באדמה (ב"ר מב, ה). ועי' במפרשים שם]. דהבטחת המלאך היתה רק "לבלתי הפכי את העיר אשר הפרכת" (בראשית יט, כא), אבל תושבי העיר - נבלעו באדמה, ולכן נקראה העיר צוער - קלע (שם יד, ב). ועי' רש"י שם].
9. ואכן, יעקב אבינו כבר לא נכשל בטעות הזאת. כשיעקב שולח מנחה לעשו אחיו, הוא שולח רק עזים, תישים, רחלים ואילים, גמלים, פרים, אתונות ועגרים (בראשית לב, טו-טז). עבדים ושפחות - הוא לא שולח. למה? מפני שיעקב נזהר שלא להוציא מרשותו אנשים, ולהעבירם לרשותו של עשו הרשע. בהמות אפשר לתת לעשו. לא נפשות (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת וישלח תשס"ח). ועי' "משך חכמה" בראשית לב, יד).